

Utviklingspsykologi

Glemmer primære emosjoner

Sigmund Karterud

MD, PhD, professor i psykiatri, Institutt for mentalisering

wkarteru@online.no

Det er vanskelig å forstå hvorfor Lars Smith utelater våre primære emosjoner i boken *En kort introduksjon til utviklingspsykologi*.

Lars Smiths bok (2018) *En kort introduksjon til utviklingspsykologi* har nylig fått rosende omtale i tidsskriftet (Jacobsen, 2019). Jeg slutter meg til Jacobsens godord. Likevel tillater jeg meg å komme med noen kritiske bemerkninger om Smiths utlegning av temaet utviklingspsykologi og evolusjon. Ikke det at det er noen vesentlige feil i boken, men temaet hadde fortjent litt mer eksplisitt drøfting. Nettopp fordi denne boken sikkert kommer til å få stor utbredelse innenfor mange studieretninger, og vil prege mange studenters kunnskapshorisont.

I kapittelet om utviklingen av et emosjonelt liv slutter Smith seg til en «darwinistisk tilnæringsmåte». Som han skriver: «Utviklingen er basert på medfødte responser eller emosjonelle aksjonsmønstre ...» (s. 52). Senere (s. 60) beskriver han de «selvbevisste emosjonene»: sjenerthet, sjalusi/misunnelse, empati, skam, skyld og stolthet. Men av en eller annen merkelig grunn beskriver han ikke hvilke primære emosjoner vi har. Det er en kunnskap som studentene i høyeste grad trenger. Det er vanskelig å skjønne grunnen til denne utelatelsen. Det er riktignok litt strid om hvilke emosjoner som fortjener betegnelsen primære, men denne striden kunne ha vært kort referert.

Smith legger stor vekt på tilknytningsprosessen som formende for individets utvikling. Hadde han vært litt mer presis om primære emosjoner, hadde han også kunnet begrunne tydeligere for studentene den evolusjonære sammenhengen mellom primære emosjoner og tilknytning (se Karterud, 2017).

Språkutvikling

Jeg synes også han kunne ha vært tydeligere om evolusjon og språkutvikling. Han gjør seg til talsmann for et sosial-pragmatisk syn på språkutvikling (i motsetning til et «indrestyrt» syn à la Chomsky). I likhet med Smith mener jeg at et sosial-pragmatisk syn har større forklaringskraft. Men da bør man forsøke å redegjøre for hva det er ved mennesket som gjør at språkutvikling overhodet kan finne sted. Dersom det ikke skyldes et (eller flere) «språkgen», hva skyldes det da? En måte å finne ut av dette på er å sammenligne kommunikasjon hos små barn med kommunikasjon hos andre primater, spesielt sjimpanser. Dette er et blomstrende forskningsfelt som har gitt mange interessante resultater. Det viktigste er kanskje at sjimpansers høyst begrensede kommunikasjonsrepertoar har med deres begrensede samarbeidsevne å gjøre.

Studenter bør ha kjennskap til samtidens viktigste teorier om tenkningens evolusjonære historie og hvordan ontogenesen preges av fylogenesen

Når Smith beskriver overgangsperioder i barns utvikling, karakteriserer han ni måneders alder med fremvekst av evne til felles oppmerksomhet («joint attention»). Nå er problemet det at også

sjimpanser har evne til delt oppmerksomhet og til å gestikulere (f.eks. peke på ønskede objekter). De kan gjøre seg forstått om enkle intensjoner som «gi meg bananen der». Mer sofistikert enn dette blir de stort sett ikke. Hva er det da som gjør at barn av homo sapiens, ut fra en slik enkel protoimperativ kommunikasjon, klarer spranget ut i et sofistikert språksamfunn? Michael Tomasello og medarbeidere har i en årrekke arbeidet med dette problemet og utført en serie eksperimenter som sammenligner barns og sjimpansers kommunikasjon (se Tomasello, 2010, 2014). Med referanse til denne empirien mener Tomasello forskjellen skyldes 1) at homo sapiens har utviklet evnen til delt intensjonalitet («shared intentionality»), 2) at dette forutsetter evnen til «recursive mindreading» («jeg sjekker ut om du vet at jeg nå planlegger X»), 3) at det ligger en evne til gjensidig hjelpsomhet til grunn («jeg vil hjelpe deg når det kreves, og det vet du»), og 4) at vårt felles samarbeid om vårt felles prosjekt gjør at vi nå kan snakke om et «vi». Forskjellen på delt oppmerksomhet og delt intensjonalitet forklares ikke i Smiths bok.

Når opptrer evnen til delt intensjonalitet i evolusjonshistorien? Spekulativt kan man anslå dette til for rundt 400 000 år siden. Like viktig i teorien om språkutvikling er utvikling av evnen til «kollektiv intensjonalitet», som henger sammen med økende krav til samarbeid (ut over samarbeid mellom to eller noen få, som ved jakt eller sanking av mat) på grunn av økning i gruppens størrelse og kompleksitet. Språket får en normativ forankring i felles delte oppfatninger om språkregler fordi de er vesentlige for å løse mer kompliserte «politiske» og «kommunale» problemer. Når skyter denne siste utviklingen fart? For omtrent 100 000–50 000 år siden? Mye har skjedd siden den tid, og våre barn fødes nå inn i allerede etablerte språklige fellesskap og lærer seg dette på sosialt pragmatisk vis.

Grunnleggende hjelpsomhet

Det er viktig for synet på den menneskelige natur at menneskets grunnleggende intensjon om å kommunisere henger sammen med behov for samarbeid og å være innstilt på gjensidig hjelpsomhet. Dette er i skarp kontrast til det syn at mennesket dypest sett er egosentrisk, konkurrerende, aggressivt og antisosialt.

Studenter bør ha kjennskap til samtidens viktigste teorier om tenkningens evolusjonære historie og hvordan ontogenesen preges av fylogenesen. Smiths bok kommer sikkert i flere opplag. Jeg vil oppfordre ham til å revidere neste opplag på følgende tre punkter: 1) navngi og forklare primære emosjoner, 2) påpeke hvordan tilknytning bygger på primære emosjoner, 3) forklare overgangen fra delt oppmerksomhet til delt intensjonalitet og redegjøre kort for evolusjon av evnen til å tenke.

Referanser

- Jacobsen, K. (2019). Holder mer enn den lover. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 56 (1), 50 - 51.
- Karterud, S. (2017). *Personlighet*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Smith, L. (2018). *En kort introduksjon til utviklingspsykologien*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tomasello, M. (2010). *Origins of human communication*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Tomasello, M. (2014). *A natural history of human thinking*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.